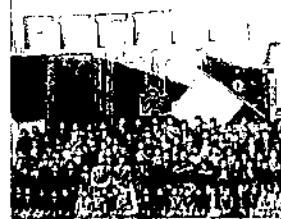

اعتضاد فرهنگ

کتاب به زندگانی اعتضاد الشریعه میرزا محمدخان رازان

میرزا محمدخان رازان

○ اعتضاد فرهنگ یا نگاهی به زندگانی اعتضاد الشریعه
میرزا محمدخان رازانی بنیانگذار فرهنگ و معارف لرستان
○ تالیف: محسن روستایی
○ ناشر: علوم و فنون تهران، چاپ اول، ۱۳۷۹

سیری در کتاب اعتضاد فرهنگ یا نگاهی به زندگانی اعتضاد الشریعه

● علی کریمیان

در پژوهش‌های تاریخی مربوط به تاریخ معاصر ایران، به دلیل نزدیک بودن نگارش تحقیقات باحوادث و وقایع مورد نظر، انتظار بیشتری از پژوهنده می‌رود تا با مقایسه و تحلیل اسناد و مدارک و دست‌نوشته‌ها، خاطرات و آثار به جای مانده به گفته‌های شنیدنی و مستند دست یابد و نقطه‌های تاریک ناگفتنی را آشکار سازد و نکته‌ای به نکات مهم تاریخی و علمی بیفزاید. امیدواریم با تلاش روزافزون محققان و پژوهندگان و همکاری دستگاه‌های ذیربط و آرشیوی روزی فرا رسد که هیچ سند مؤثری از دید تیزبین تالیفات تاریخی پنهان نماند.

افزون بر آن نسبت به بعضی شاخه‌ها در زمینه علوم اجتماعی همانند فرهنگ و آموزش و پرورش و بررسی‌های جامعه‌شناختی و تاریخی آن، خاصه در نقاطی که از لحاظ جغرافیایی، مکان تاریخی وقایع از مرکز دور بوده، جستارهای جدی صورت نپذیرفته است و در این زمینه‌ها تلاش بیشتری نیاز است.

با این وجود گهگاه جرقه‌هایی که رهگشای آینده باشد، نمایان می‌گردد. یکی از این نمونه‌ها کتاب اعتضاد فرهنگ تالیف پژوهنده لرستانی، جناب آقای محسن روستایی است.

این کتاب حاصل تلاش و تحقیق سه ساله صاحب اثر است که با رنجی که بر خود هموار داشته، تلاش کرده است «با دسترسی به اسناد و منابع و شور و مشورت با صاحبان نظر و انجام مصاحبه‌های متعدد...» براساس روش‌های صحیح علمی به موازات بررسی زندگانی اعتضاد الشریعه، میرزا محمدخان رازانی، بنیان‌گذار فرهنگ و معارف لرستان، تاریخ بنیاد مدارس جدید و امروزی را در خطه لرستان تحلیل نماید و تصویری کلی از کیفیت تاسیس مدارس ملی و دولتی و تشکیل اولین کتابخانه‌های لرستان و دارالتربیه شبانه‌روزی عشایری و ارتباط آن با حضور نیروهای نظامی حکومت وقت در منطقه و ناآرامی‌های

لرستان، نیز اوضاع اجتماعی مردم آن دیار و چگونگی اداره مدارس و دخل و خرج آنها و همچنین خاطرات مشاهیری چون روانشاد دکتر عبدالحسین زرین‌کوب و استاد عبدالمحمد آیتی از دوران تحصیل خود در مدرسه اعتضادیه بروجرد را ارائه می‌دهد.

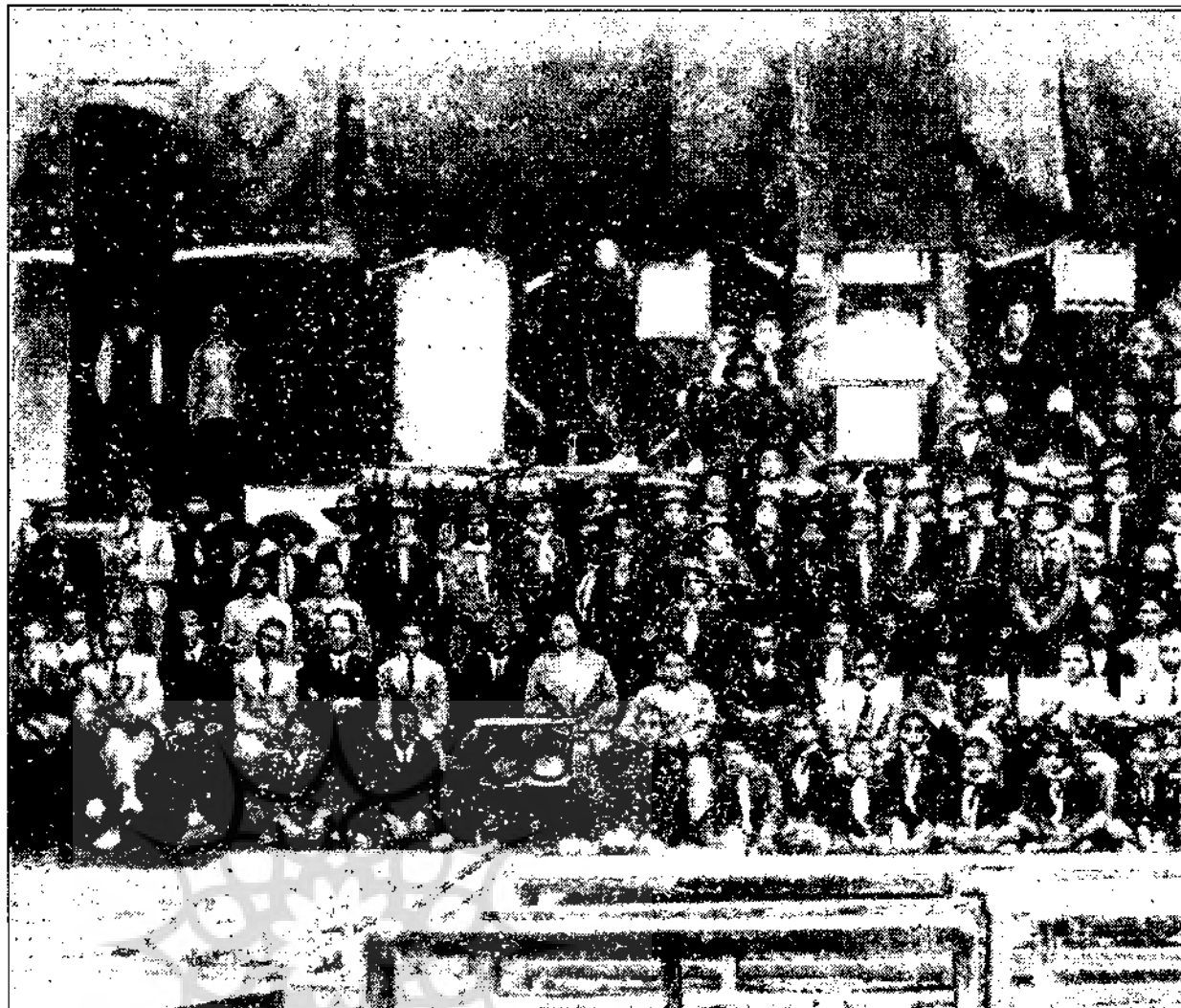
بی‌شک هر برگ از اسناد تاریخی دارای پیشینه و سرگذشتی است که محقق باید آن را یافته و به گونه‌ای قانونمند در کنار اسناد دیگر بگذارد و ارتباط میان آن‌ها را با تحلیلی علمی نشان دهد. به این ترتیب سندی که سالها در آرشیوها و مجموعه‌ها زندانی بوده دوباره زنده می‌شود و ارزش فراموش شده خود را بازمی‌یابد. تنها در این صورت است که اسناد می‌توانند گردوغبار سالیان دور را از خود بزدایند و تصویری از روزگار تنظیم خود به ما بدهند. این یکی از راه‌های علمی و عملی دستیابی به حوادث و وقایع تاریخی است که خود راهگشای شناخت اندیشه‌ها و آمل و رفتار مردمانی است که در روزگار حیات خویش به وظیفه تاریخی خود جامعه عمل پوشانده‌اند و در بسترهای گوناگون تاریخی منشا اثرات فراوانی بوده‌اند اما اینک در گورستان گمنامی تاریخ، در کنج فراموشی فروخته‌اند.

مؤلف کتاب اعتضاد فرهنگ کوشیده است براساس شیوه یادشده بخشی از اسناد و مدارک خاک گرفته را احیا کند. اسنادی که به نوبه خود ارزشمندند و می‌توانند در روشن نمودن بسیاری از نقاط تاریک تاریخ فرهنگ و معارف کشور مفید فایده باشند.

در مقدمه این اثر، شرح مستندی از وضعیت تعلیم و تربیت در ایران، پیش از تشکیل مدارس جدید در عصر ناصری و مظفری در تبریز و تهران و سایر بلاد و نیز مصوبه‌های مجلس شورا (پیش از کودتای سوم اسفند) در این زمینه گنجانده شده است.

در این کتاب خواننده افزون بر این که با زندگی یکی از چهره‌های

مؤلف در این کتاب تلاش کرده به موازات بررسی زندگانی اعتضادالشریعه، میرزا محمدخان رازانی، بنیان‌گذار فرهنگ و معارف لرستان، تاریخ بنیاد مدارس جدید و امروزی را در خطه لرستان تحلیل نماید و تصویری کلی از کیفیت تاسیس مدارس ملی و دولتی و تشکیل اولین کتابخانه‌های لرستان و دارالتربیه شبانه‌روزی عشایری و ارتباط آن با حضور نیروهای نظامی حکومت وقت در منطقه، نیز اوضاع اجتماعی مردم آن دیار و چگونگی اداره مدارس و دخل و خرج آنها و... ارائه دهد

صحت حدس و تحلیل خود را منوط به پژوهش‌های آتی می‌داند و مطالب عنوان شده را با قیود احتمال همراه می‌سازد. (بطور مثال ر. ک صص ۷۸ و ۷۹ کتاب)

از دیگر ویژگی‌های این اثر، آشنایی و اشراف و تخصص صاحب آن نسبت به ادبیات تنوین اسناد از سویی و آگاهی کامل از اوضاع تاریخی، اجتماعی خطه لرستان از سوی دیگر است. همچنین دقتی که در ارائه و نقل مطالب از خود نشان داده است بر درجه اعتبار و صحت مطالب کتاب افزوده است. به طوری که ملاحظه می‌شود شماره یادداشت‌ها و ارجاعات مؤلف از تعداد صفحات کتاب بیشتر است و این خود نشانگر وسواس و دقت مؤلف در پژوهش خویش است. (ر. ک. صفحات ۸۰ تا ۹۷ کتاب) به کار بردن القاب رایج و تاریخی، خالی از غرض و بدون اظهار نظر، در سرتاسر کتاب از ویژگی‌های دیگر کتاب و نشانه و توفیق متن است (برای نمونه ر. ک. صفحات ۹، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۳۲، ۴۱، ۴۱، ۶۸، ۷۹ و...) کتاب دارای یادداشتها، فهرست اعلام، فهرست منابع و مأخذ، تصاویر اسناد و عکس‌هایی تاریخی از اشخاص و مدارس لرستان است. در فهرست اعلام کتاب قدری نارسایی به چشم می‌خورد. نخست آن که اعلام طبقه‌بندی نشده‌اند و دیگر این که تعدادی از اسامی و القاب، یا دچار جابه‌جایی گشته و یا از قلم افتاده‌اند. ضمناً یکی، دو غلط املائی نیز در کتاب به چاپ رسیده که به نظر می‌رسد از اشتباهات طبیعی باشد. امید آن که در چاپ‌های بعدی برطرف گردد.

این کتاب در ۱۳۶ صفحه به تعداد ۳۰۰۰ نسخه و به قیمت ۷۰۰ تومان توسط انتشارات علوم و فنون به چاپ رسیده است. در پایان زحمات و کوششهای مؤلف محترم را ارجمندانه، توفیق هر چه بیشتر ایشان را در زمینه پژوهشهای تاریخی و فرهنگی خواهیم.

خدمتگزار فرهنگ و معارف ایران زمین (یعنی مرحوم اعتضادالشریعه رازانی که در هیچ جا شرح مفصّلی از زندگانی وی منتشر نشده) آشنا می‌گردد، بر تاریخچه بنیان مدارس جدید در لرستان و پایه‌گذاری فرهنگ و معارف (آموزش و پرورش) امروزی در گوشه‌های از سرزمین ایران واقف می‌شود.

در مقدمه مؤلف آمده است: «میرزا محمدخان رازانی از جمله بزرگان و خدمتگزاران دلسوز و صدیق فرهنگ و معارف لرستان بوده است که در پهنه تاریخ معاصر لرستان مقام و خدمات ارزنده او در شکل‌گیری و تکامل فرهنگ نوین تعلیم و تربیت علاوه بر زادگاهش، شهر بروجرد، در سایر نقاط لرستان و غرب کشور نیز از جایگاهی بس رفیع و شایسته برخوردار بوده است... تاسیس دبستان ملی و کتابخانه اعتضادیه بروجرد و توجه خاص او به رشد و بالندگی علمی و باسواد شدن محصلین دارالتربیه عشایری و توسعه مدارس در لرستان از مهمترین تلاش‌های فرهنگی او به شمار می‌رود...»

از مزایای کتاب این است که خواننده‌ای را که دارای سابقه ذهنی نسبت به محیط بروجرد و لرستان و اوضاع و پیشینه فرهنگی، اجتماعی این خطه در آن روزگار نباشد، در حد لزوم با وضعیت فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آن سامان و تعلیمات عمومی آن عصر آشنا می‌کند. از سویی دیگر، هر چند مؤلف قصد داستان‌پردازی ندارد، لیکن شیوه روایی مطالب به صورت استنادهای پی در پی علاوه بر آن که بر اعتبار تاریخی و وجهه علمی کتاب افزوده، موجب شیرینی مطالب نیز گشته است.

در طی ترتیب مطالب آن‌چنان که روش علمی تحقیق و پژوهش ایجاب می‌کند، مؤلف وسواس فراوانی به خرج داده است که هیچ مطلبی را بدون استناد به سند موثقی ارائه ندهد و آن‌جا که ندرتاً ناچار به ارائه گمانه‌ای است که برای آن سند مورد اعتنایی نیافته است، صریحاً